

6. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003. – 1008 с.

7. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: моногр. / Я.А. Жаліло. – К.: НІСД, 2003. – 368 с.

8. Кривов Г.А. Мирова авіація на рубежі ХХ–ХХІ столетий: промышленность, рынки: моногр. / Г.А. Кривов, В.А. Матвиенко, Л.Ф. Афанасьева. – К.: КВИЦ, 2003. – 296 с.

9. Мельник Д. Танец сдержек и противовесов [Электронный ресурс] / Д. Мельник // Официальный сайт журнала «Эксперт». – Режим доступа: <http://www.expert.ru>

10. Петропавловська С.Є. Авіційний маркетинг: курс лекцій / С.Є. Петропавловська, С.М. Подреза, О.А. Радченко. – К.: Національний авіаційний ун-т, 2003. – 86 с.

11. Печорина Н. Украинская авиаотрасль в условиях рыночных отношений [Электронный ресурс] / Н. Печорина // Авиамир. – Режим доступа: <http://aviamir.com.ua>

12. Салига С.Я. Управління розвитком промислового наукоємного виробництва: моногр. / С.Я. Салига, П.А. Борисенко. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2010. – 184 с.

13. Серийный завод «Антонов» наращивает обороты [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wing.com.ua/content/view/full/8414/38/>

О.О. КЛОКАР,
к.в.н., доцент, Білоцерківський національний аграрний університет

Аналіз та підвищення ефективності підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки

Здійснено аналіз ефективності підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки. Акцентовано увагу на визначенні умов щодо її здійснення і перспектив розвитку. Даний підхід забезпечить розробку дієвих заходів щодо активізації аграрного підприємництва, підвищення зайнятості та доходів сільського населення та громадян держави в цілому.

Осуществлен анализ эффективности предпринимательской деятельности в аграрном секторе экономики. Акцентировано внимание на определении условий относительно ее осуществления и перспектив развития. Данный подход обеспечит разработку действенных мероприятий по активизации аграрного предпринимательства, повышения занятости и доходов сельского населения и граждан государства в целом.

The analysis of efficiency of entrepreneurial activity is carried out in the agrarian sector of economy. Attention is accented on determination of terms in relation to its realization and prospects of development. This approach will provide development of effective measures on activation of agrarian enterprise, increase of employment and profits of rural population and citizens of the state, on the whole.

Постановка проблеми. Стабільний соціально-економічний розвиток України, здійснення ефективних реформ у всіх сферах суспільної діяльності та поліпшення добробуту громадян залежить насамперед від потужності ресурсного потенціалу, особливо аграрного сектору економіки. Проте відсутність ефективних заходів щодо відтворення його окремих складових на макро- та мікрорівні негативно вплинуло на розвиток агросфери та держави в цілому. Так, за останніх 18 років кількість збиткових сільськогосподарських підприємств досягла та перевищила 30% від їх загальної кількості, а окремі виробничі підгалузі (тваринництво) були

взагалі нерентабельними [10, с. 52, 54]. Тому на сучасному етапі розвитку аграрного сектору економіки України актуальним питанням є формування та поліпшення основних складових ресурсного потенціалу всіх господарюючих суб'єктів.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженням проблеми ефективного використання та відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств займалися такі науковці, як О. Бондаренко, В. Трегобчук, О. Вороновська, В. Дієсперов, П. Руснак, В. Жабка, М. Рудий, А. Чалий тощо [1–3; 5–6]. Вчені сформуливали основні засади щодо розвитку підприємницької діяльності в агросфері. Проте проблема забезпечення сприятливого макро- та мікросередовища аграрного підприємництва в контексті трансформації соціально-економічних відносин в сільському господарстві розроблена ними недостатньо.

Зважаючи на важливість вищенаведених питань, головною метою даного етапу дослідження став аналіз та підвищення ефективності підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки. Для досягнення цієї мети слід було вирішити такі завдання:

- розкрити економічну сутність підприємства як економічної категорії;
- проаналізувати стан розвитку аграрного підприємництва;
- визначити заходи щодо підвищення ефективності підприємницької діяльності в сільському господарстві.

З метою вирішення всіх вищенаведених завдань нами були використані такі методи дослідження: діалектичний, абстрактно-логічний, системно-структурний тощо.

У 2009 році в Україні, за даними Держкомстату України, функціонувало 57,1 тис. господарських суб'єктів, з них: 7,8 тис., або 13,7%, господарські товариства (відкриті, закриті акціонерні то-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

вариства, товариства з обмеженою відповідальністю тощо), 42,1 тис. (73,7%) – фермерські господарства (ФГ) і 7,2 тис. (12,6%) – інші суб'єкти. Аналогічна картина склалася і в регіонах нашої країни. Зокрема, в Київській області, за даними Головного управління статистики Київської області, вищенаведені показники становили відповідно 436 (21,0%), 1,2 тис. (63,2%) та 303 (15,8%) [7, с. 109; 10, с. 51]. Виходячи з провідної ролі акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю та фермерських господарств в аграрному секторі економіки на даному етапі дослідження проводилося саме на цих підприємствах.

Виклад основного матеріалу. У результаті дослідження встановлено, що для комплексної характеристики підприємницької діяльності аграрного сектору економіки передусім доцільно проаналізувати такі його складові, як: суть підприємництва та умови його існування; управління економічними ризиками в підприємстві; роль та місце підприємництва в трансформації ринкової економіки; організаційно-правові форми підприємницької діяльності; систему державної підтримки малого і середнього бізнесу тощо.

На наш погляд, даний підхід забезпечить всебічний аналіз аграрного підприємництва та розробку заходів щодо активізації цієї діяльності в галузі в цілому. Так, у Господарському кодексі України підприємництво трактується як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Крім цього, в законодавстві України чітко визначені принципи, реалізація яких створить умови для існування підприємницької діяльності. До них належать:

- вільний вибір підприємцем видів підприємницької діяльності;
- самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибір постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;
- вільний найм підприємцем працівників;
- комерційний розрахунок та власний комерційний ризик;
- вільне розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом;
- самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд [4, с. 564].

Вважаємо, що реалізація всіх вищевказаних принципів підприємницької діяльності створить умови, насамперед, для його ефективного розвитку та розвитку аграрного сектору економіки в цілому. Проте головною умовою відповідних позитивних змін, на нашу думку, є наявність конкурентного середовища, завдяки якому й втілюються вищевказані принципи.

На наш погляд, ефективна підприємницька діяльність істотно залежить від управління її економічними ризиками. Так, в аграрному секторі економіки Київської області такі ризики існують і потребують постійного аналізу та контролю з боку керівників сільськогосподарських підприємств. Більшість існуючих ризиків класифікуються за такими ступенями: допустимий; критичний; абсолютний (див. табл.).

Із наведеної таблиці слідує, що при допустимому ступені ризику рентабельність сільськогосподарських підприємств перевищує 5%, тим часом як заборгованість за окремими статтями їх витрат відсутня (кредиторська та дебіторська заборгованість, із виплати заробітної плати та дивідендів тощо).

Абсолютний ступінь ризику передбачає нерентабельну діяльність господарюючого суб'єкта з заборгованістю за всіма вищенаведеними показниками. При цьому 50% досліджуваних нами підприємств мають абсолютний ступінь ризику, тоді як допустимий – лише 13%. Дана ситуація свідчить про недосконалий механізм підтримки та розвитку підприємства в аграрному секторі економіки Київщини і України в цілому. Так, у 2009 році в сільському господарстві України та Київської області функціонувало відповідно 85,5 тис. та 4,3 тис. суб'єктів господарювання, які займаються підприємницькою діяльністю (відповідно 6,8 та 8,7% від загальної кількості за всіма видами економічної діяльності). В більшості з них були зайняті селяни працездатного віку (відповідно 32,2 і 39,4% від загальної кількості працездатного населення). Також ці люди отримували заробітну плату понад 1200 грн., що хоча б частково задовольняло їх потреби.

Отже, роль та місце підприємництва в трансформації ринкової економіки є значною. Це передусім пов'язано із зайнятістю, доходами, добробутом населення та держави в цілому. Даний підхід підтверджується також такими показниками як обсяг випуску сільськогосподарської продукції та прибуток аграрних підприємств, що за 2009 рік відповідно склали: 153,8 і 7,9 млн. грн. Разом із тим за даний період фінансовим результатом в інших видах економічної діяльності (промисловість; будівництво; торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів

Характеристика ризиків сільськогосподарських підприємств Київської області, 2010 рік*

№ п/п	Показник	Ступінь ризику		
		допустимий	критичний	абсолютний
1	Кількість підприємств, од.	5	15	20
2	Рівень рентабельності, %	Понад 5	До 1	Менше 0
3	Кредиторська заборгованість	–	–	+
4	Дебіторська заборгованість	–	+	+
5	Заборгованість із виплати заробітної плати	–	–	+
6	Заборгованість за виплатою дивідендів	–	+	+

* Складено за матеріалами проведених досліджень дисертанта у 2010 році в Білоцерківському, Володарському, Кагарлицькому та Рокитнянському районах Київської області.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

особистого вжитку; фінансова діяльність) був збиток [7, с. 64; 8, с. 29; 9, с. 38; 11, с. 10].

Ураховуючи всі вищезазначені показники діяльності господарюючих суб'єктів, на наш погляд, доцільно проаналізувати основні організаційно-правові форми підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки Київщини та України в цілому. Так, у результаті проведеного дослідження встановлено, що нині основними виробниками сільськогосподарської продукції та «постачальниками робочих місць» є відкриті (ВАТ) та закриті (ЗАТ) акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) та фермерські господарства (далі ФГ). Відповідно до законодавства України в перших здійснюється відкрита емісія цінних паперів на всіх матеріальні та нематеріальні цінності, закриті – в других. Також у третій статутний фонд формується завдяки внескам окремих учасників, тим часом, як четверті передбачають власність на всі ресурси одного суб'єкта – фермера [4, с. 564].

Господарським кодексом України визначені основні засади системи державної підтримки малого і середнього бізнесу. З метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва органи влади на умовах і в порядку, передбачених законом:

- надають підприємцям земельні ділянки, передають державне майно, необхідне для здійснення підприємницької діяльності;
- сприяють підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування їх діяльності, підготовці кадрів;
- здійснюють первісне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у визначеному законом порядку;
- стимулюють модернізацію технології, інноваційну діяльність, освоєння підприємцями нових видів продукції та послуг тощо [4, с. 564].

Проте не зважаючи на всі вищезазначені позитивні законодавчі заходи щодо розвитку малого і середнього бізнесу в сільському господарстві України, нині вони реалізуються не повністю. Підтвердження цього було викладене нами в попередній характеристиці даної проблеми.

Висновки

Таким чином, у результаті аналізу ефективності підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки нами встановлено, що вона є низькою. Це підтверджується оцінкою в динаміці основних показників розвитку підприємництва у сільському господарстві на загальнодержавному та регіональному рівнях, а також аналізом фінансово-господарської діяльності й монографічних обстежень окремих підприємств цієї галузі. Тому для вирішення цієї проблеми, на наш погляд, необхідно забезпечити

в аграрному секторі економіки, крім усіх обов'язкових заходів визначених чинним законодавством, також:

- податкові пільги для підприємців-виробників кінцевої продукції споживання;
- впровадження спрощеної системи оподаткування для підприємців, які займаються посередницькою діяльністю;
- залучення іноземних аграрних підприємців;
- сприяти, на загальнодержавному рівні реалізації сільськогосподарської продукції як її виробникам, так і реалізаторам;
- формування земельного ринку орієнтованого на розвиток підприємництва тощо.

Вважаємо, що отримані результати вищезазначеного дослідження сприятимуть виявленню провідних чинників, що суттєво впливають на ефективність підприємницької діяльності агросфери та сприятимуть розробці заходів щодо поліпшення їх дії.

Література

1. Бондаренко О. А. Організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів в АПК: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 – «Економіка сільського господарства і АПК» / О.А. Бондаренко. – Д., 2002. – 20 с.
2. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / [відповід. ред. акад. УААН, В.М. Трегубчук]. – К.: ІЕ НАН України, 2003. – 259 с.
3. Вороновська О.В. Економічний механізм формування і відтворення технічних засобів в аграрних підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 – «Економіка сільського господарства і АПК» / О.В. Вороновська. – Д., 1998. – 16 с.
4. Господарський кодекс України: за станом на 22 груд. 2010 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2010. – 564 с. – (Бібліотека офіційних видань).
5. Дієсперов В.С. Організаційні умови раціонального використання техніки / В.С. Дієсперов // Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази агропромислового комплексу в Україні. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – С. 536–543.
6. Економіка сільського господарства / [П.П. Руснак, В.В. Жабка, М.М. Рудий, А.А. Чалий; за ред. П.П. Руснака]. – К.: Урожай, 1998. – 320 с.
7. Київська область: Статистичний щорічник. – К.: Головне управління статистики у Київській області, 2009. – 544 с.
8. Праця Київщини 2009: Статистичний збірник. – К.: Головне управління статистики у Київській області, 2010. – 248 с.
9. Праця України 2009: Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 341 с.
10. Сільське господарство України: Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 376 с.
11. Україна: Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 28 с.